

Хока

Михась Ткач

Від обрію тягнуться криваві смуги: зачервонило світ! На кладовищі ховається присмерк, гудуть верби і пугач затуляє пу-гу-у, пу-гу-у — не добра вість.

Село причаїлося — тільки у вухах Хоки дзвенить: "вдома, вдома". Хотів пройти тихо, щоб ніхто не бачив — зморений ступав по рідній землі, а вона пекла, як черинь. Пу-гу-у, пу-гу-у,— почув знову, спіткнувся — загавкали собаки. І тоді в грудях десь глибоко, як у бубон, гуп-гуп: тремтіли ноги. Онде і хата обабіч кладовища проглядається: стіни, певно, давно не мазані, зчорнілі узори на коробочці, обламані подекуди. Бузок розрісся, а хміль повився аж під дах. На порозі тінь півколом вклякла...

— Зустрічай, мамо, сина!... — вдарила хвиля вітру, аж луна відбилася.

— Бодай не діждала... Бодай гріх на душу взяла... — зашелестіла липа.

Випав з рук ціпок, намацав — загубив чорні окуляри.

Криваві смуги розтікалися по всьому небу — горіло в очах. Бачив: поруч його обійстя, освітлена ліхтарем, в мерехтливих тінях, гожа, наче в білій блузі, з розцяцькованими віконницями стояла хата сусідки Насті. "Спорудила будинок!..."

І вже не стільки бачив, як відчував — все село причепурилося.

Підійшов ближче — півколом тінь на порозі...

— Може, Одарка?

— Віддалася на чорти... — почув голос вітру. І зареготався той вітер поміж хрестів. На обійсті липа шелестіла:

— А син поволікся...

Відчув як тремтить нога, торкнувся чола — холодний піт. Звів очі в небо — малинове мерехтіння. Десь грала музика і пісні, як у купальську ніч, долітали сюди, змішувалися з пахом акацій, ткалися мережкою, як при безсилому світлі каганця, в нетривку доріжку. Співали дівчата. Село вільно і розкрито дихало таким життям — не снилося.

Збрався на коліна ставати — стояв сам: сліпий і стоптаний...

Сперся на ціпок — били відлунням громи... Як сон: "Кругом сіра маса — заздрять..." Мати не жаліла нічого — пив та волочився. Любив, щоб корилися хлопчак, коли не так — бив в обличчя... А тоді війна... І згадалися йому — ні, він би й зараз топтав, змушував повзати на колінцях всіх — ті часи, коли чорно володарював на селі. "Може, забулося? Молоді не знають, а ті: хто помер, хто виїхав... Таке вже лихо: ну видавав німцям своїх, бив — було..." — вертілося на умі.

— Іуда-а! — почулося. І застогнала зігнута півколом тінь на порозі:

— Думала переживу... Кара мені одвічна!..

Пізнав: матір загомонила. Тоді: "Я ж відбув своє..." Стара жінка з острахом підступилася і довго дивилася на немічну постать свого сина.

— Денисе!.. — тільки й мовила. Притулила широкий поділ спідниці до грудей і заплакала: — Що людям скажеш? Як їм будеш дивитися в очі?

Мацав на похилій ушуді іржавий обренець, просовував долоню в шпарку, а в очах, як в колодязі, було темно і холодно.

— Сину, сину! Жаліли ми тебе з покійним Хокою.

Мовчав. Мати розповідала: Омелько повернувся, побудувалися, сини повиростали. Старший агрономом у селі, менший — вчителює. І той, і той — добре живуть!

Хотів спитати... — запнувся. Омелько став перед очима, такий, як тоді: простріляна гімнастерка, знесилений, чорні плями крові на синюватому тілі. Біля порогу сполохані діти і жінка з блідим, як солома, обличчям. "Денисе, ти ж свій...", — зринуло. І тоді гостро в голові: "Будуть мстити..."

Згорбився, схилив голову — перебирав у пам'яті односельців: хто ще? А воно боляче в саме тім'я: Настя!

Відчув: засвистіла нагайка...

Зойкнула і Настя в себе за столом (збиралася вечеряти) — вогнем пропекло спину давнє. У свідомості: "Сусід вернувся!" Зірвалася з ослону і вискочила вражена на вулицю. Приглянулася — іде до своєї хати, як упир з того світу. Онде поруч старої Хокчихи намацує палицею дорогу: вилянула сорочка, обличчя зжовтіле і запалі приплющені очі. Важко вирізнити, які ті очі?

Дивилася на нього — бачила себе. Вискочила раненько порати корову, метнулася до хліва, а там під дахом хлоп'ята незнайомі стоять — переховуються. Один білявенький, повнощокый — подерта біла сорочка, очі лякливі, а по тілу синці, як гудзики. Другий меншенький, років п'ятнадцяти, чорнявий, сумний — наче з хреста знятий. Никають сюди-туди, не знають де себе діти. Оглянулася — німців нема! Винесла попоїсти — дивилася і сльози ковтала. Запам'ятала, що подалися на кладовище. Пізніше дізналася від сусідки: підлітки ті з обозу німців розбіглися. А з якого села, чиї вони — нічого не знала.

Біля колодязя підхопила коромисло з відрами, хотіла йти — Денис загородив дорогу. Домагався, силував на слово. Коли б знатте — довіку б не зронила.

— Хлопців бачила? — спитав тоді. Сказала — ні. Полоснув нагайкою... І вона показала куди подалися. "Бодай мені рученька всохла!.. Все бачила: крутив дітям руки, бив в обличчя цівкою пістолета — бив і бив... Кусала собі руку, а тоді (не могла дивитися) затулила долонею очі. Тріснув світ, і синій димок звився над хрестами... Глянула зараз на нього: тоді на коні — як пан, тепер біля хати — як примара.

Було прокинеться Настя вночі, а тиша трісь — трісь... Лусне постріл — і зааніміє серце. Так від болю зааніміє — кричати хочеться. І війна відгриміла, діти поросли, слава Богу, чужі й свої — покращало життя, а в грудях як і раніше, невігойний біль. "Чиї ті хлопці?" — душить розпука, не спить щоразу, шукає розради собі. Перепитувала у людей, — думалося, що знайдуться батьки, — поневірялася.

На долю не жалілася: захворіє, либонь, корівка, пропаде телятко чи якась інша біда — люди в один голос: "То їй за хлопців". І вона згоджувалась: "Це за них кара...". Боліли ноги, коли працювала на фермі, вельми боліли — ступити не могла, а з думки не сходило: "Винна — мушу терпіти". Усвідомлювала, що відшкодувати провину не годна

до смерті.

І ото досвіток, череда ще не йшла, а Настя на кладовищі. Прийде з дочками, полагодить могилку, квіти посадить. Бузок виріс ладненький і розквітає щовесни ніжно-ніжно голубим квітом, як у білявенького очі... Берізка піднялася. Посадили зелені деревця, такі як хвоя, то влітку і взимку зелено.

— Лежать мої сини, як у раю... — бувало скаже людям.

Дивилася зараз на Хоку — таке прізвисько змалечку ходило за Денисом — і все пережите, зболене за ці роки, наче хто посіяв перед нею і воно буйно зарясніло.

Уже добре стемніло: світло лилося з вікон її хати до Денисового двору. Видно: тінь, як миша в пастці, з кутка в куток. Відтуляв вікна та все припадав чолом до рами, то в одному, то в іншому місці.

В небі малиновий колір стемнів, синюватим димом розтікався по обрію: ніч підступалася. Місяць зблід, аж потонув у жовтому колі чи то на вітер, чи на спеку. Настя і на мить не зімкнула очей. Чула, як зіпали хвіртки та гвалтували собаки по селу. Звістка на диво швидко облетіла всі кутки: "Хока прийшов..."

Зринало пережите, щеміли плечі від нагайок і давні сльози палили очі...

Омелько лежав на примостці, крутився, кректав — боліли рани. Не хотів думати, а воно обступало з усіх боків, близилося, аж давило — важкий перестук поїзда котився відлунням на чужину... "Денисе, відпусти...", "Іди, іди, а то..." Підхопився: "Вернувся!" Розтоптуючи власну тінь від місяця, вийшов у сад.

І Денис не спав — шукав собі виправдання. Стара Хокчиха стогнала на печі. На ранок говорила синові:

— Нічку не спала. Удосвіток зведу очі, горить наша хата і люду — яблуку ніде впасти! Наче тебе на суд ведуть... Омелькові хлопці взяли під руки... На тобі чорний піджак і галіфе, що у війну носив... Страшно стало. Прокинулась — тремчу, тіла на собі не чую. До чого б воно? — І вже напучувала: — Іди, сину, проси прощення.

— Я ж відбув своє... Тупцював біля столу, тер долонями очі — не знав, де сісти.

— Прокинуть у печі нічим.

— Хто бригадир? — глухо спитав Денис,

— Омелько.

— Не піду...

— На те власті є... — заспокоїла мати.

Надів чорні окуляри і вийшов. На вулиці гамірно, лагідне сонце вгорі, вигуки дітвори... Відчував, що дивляться з ферми, з дворів і вікон — стрічні не вітаються. Ступить крок, вдарить ціпком об суху землю — спіткнеться, аж дихати стане важко! Собаки гавкають, хмуряться верби, а горобці з гілки на гілку і:

— Поліцай, поліцай...

Шкірять зуби паркани, і тітка Пріська — балакуча, хитка, без заміжжя чотирьох дітей викохала — сокорить між бабів:

— Побере останнє... Бач, самого за печінку узяло...

Від злості аж труситься Пріщина стара ушула і плюється трухлявим порохом. А

далі хтось каже:

— І голови не підійме.

Зашкреблися долоні. Гульк: Омелько прошкує. Збіліла голова, стріхами брови — міцний, як дуб. Здушило горло Денисові, коле п'яти, так коле, ніби на голки ступає, а збочити не можна. Порівнялися — ні слова, ні півслова. Тільки два голоси поміж них: "Денисе, відпусти..." "Іди, іди, а то..."

Випав ціпок, схилився Денис, хотів підняти, а руки вклякли. Обличчя судомила злоба: кусав губи.

І враз зненавидів усіх і себе: і дерева, і будинки, і той світ, що його оточував. Уже не хотів відтоді іти на вулицю, ховався, тікав від власної тіні. Інколи крався околицею — тільки б не на людях.

Ото наважиться вийти, дійде паркана, присяде біля хвіртки — гомін. Говорять дівчата, засміються, заспівають гарненько, аж за душу візьме.

Денис, як злодій, тулиться до шпарки, а мати нишком плаче...

— Та вийди-бо, вийди...

Того разу, було, зібрався іти по хліб, дійшов порогу, а тоді:

— Хай завтра.

— Та чого вже ти! Злякався?... — мати йому.

Спустився стежечкою, що текла городами вниз. Шаруділо в сутінках. Надулося небо... Тріснула гілка, Денис позадкував, боляче вдарився об суху корчوماку. Упав і довго не міг оговтатися: повзав, намацав ціпок — відчув: нема окулярів! Зіп'явся на ноги, а воно турнуло...

Лежав ницьма у багнюці, волав у відчаї:

— Люди, простіть!...

То був не його голос — хлюпотіла твань...

Затух Денис у замуленій криниці, отій криниці, що вкрилася очеретом та болотніми купинами з довгою осокою, як коси його Одарки...

Були балачки, що хтось не пробачив минулого. На Омелькових хлопців не було в подумках, бо того вечора старший син був на правлінні (колгосп готувався до жнив), а молодшого викликали до району на семінар. Казали й так: "Поганий був чоловік. Сам наклав руки..."

Наступного дня бралось під обіди, сонце пекло нестерпно. Дочки Настини подалися на табір доїти корів, а вона стояла на ґанку і дослухалася як у хліві хрюкають кабани. Наче бачила: "Корито жбурляє!" Рипнули двері у Хотчихи — оглянулася! Четверо чоловіків, усіх Настя знала, винесли з хати труну. У дворі було пусто — ні душі! Тихо-тихо... Ті четверо перейшли вулицю...

Деся на обрії радісно озвався грім і заклекотав, як шалений водоспад. Настя заплакала... Не від жалю — від розуміння, що все таки приходить відплата і правда, рано чи пізно, перемагає.

Захмарилося: сіявся дрібний тихий дощ. Він лопотів по змарнілому листю, падав на паркани, на сухий пісок, ніби навмисне змивав сліди до кладовища...